

2. Кремень В. Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник /В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. 528 с.
3. Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Том 2. Средневековья. – ТОО ТК «Петрополис», 1994. – 368 с.

Крутий Ю.М.

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

ЧЕЛОВЕК И БОГ В ТОЛКОВАНИИ АВРЕЛИЯ АВГУСТИНА

Аннотация

В статье рассматривается творчество Аврелия Августина, одного из самых ярких представителей философии Средних веков. Природа человека и Бога – наиболее актуальная и фундаментальная проблема философского знания. Августин Блаженный, открыл нам новое виденье личности (персоны) и ее связи со сверхприродным Богом.

Ключевые слова: человек, Бог, природа, рефлексия.

Krutiy J.M.

Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobycz

A MAN AND A GOD IN THE INTERPRETATION OF AURELIUS AUGUSTINE

Summary

This article considers works of Aurelius Augustine, one of the brightest representatives of the Middle Ages philosophy. Human nature and nature of God – is the most fundamental and actual problem of philosophy.

St. Augustine opened a new vision of the individual (persons) and its connection with the supernatural God.

Keywords: man, God, nature, reflection.

УДК 141

РОЛЬ АНТРОПОЛОГІЇ ПРАВА В ВИРІШЕННІ СПОРІВ ПОЗАСУДОВИМИ СПОСОБАМИ

Скуріхін Д.С.

Інститут філософської освіти та науки
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Стаття характеризує такі сучасні об'єкти дослідження антропологія права як позасудові способи врегулювання правових спорів. Наведені способи врегулювання спорів пов'язуються із змінами у суспільних відносинах та новими суспільними явищами. Стаття розкриває можливості та ефективність застосування таких способів.

Ключові слова: антропологія права, правовий спор, конфлікт, вирішення спору, медіація, арбітраж.

Антропологія права виникла та розвивається на стику юриспруденції та соціальної антропології. Ця наука вивчає правове життя людей у різноманітних умовах та у різні проміжки часу. Вивчення правового регулювання різних сфер життя дозволяє визначити місце права у відносинах людей та дозволяє можливість зрозуміти механізми співіснування людських спільнот. Як вважає В.М. Кравець, «бурхливі соціальні перетворення і демократичні процеси в усіх сферах суспільного життя сприяють інтеграції різних типів праворозуміння, породжують оновлення методологічних підходів у визначенні сутності, змісту, форм існування права» [9, с. 16].

На сьогоднішній день право є невід'ємною частиною життя людини, що обумовлює його спрямованість на певні людські ідеали та цінності.

На думку Подковенко Т. О. «усвідомлення, правильне розуміння поняття та сутності права є важливим для юриспруденції в цілому. Адже від його сприйняття та розуміння трактуються всі інші правові явища – правосвідомість, правова культура, правова норма, джерела права, співвідношення права і закону, правова система, система права, тощо»

[14]. Саме цьому важко переоцінити роль та місце юридичної антропології у системі юридичних наук.

Традиційно, проблематика юридичної антропології розглядається в аспекті позитивного національного та міжнародного права [4]. Основну проблематику сучасної антропології права складають проблеми пов'язані із сучасними (у тому числі й правовими) явищами. Як зазначає Подковенко Т. О., «Антропологічний підхід до права – значно ширше поняття, ніж застосування конкретно-антропологічних методів, а розмежування напрямків дослідження в рамках єдиної науки повинне йти не тільки у напрямку розмежування об'єктів дослідження, але й у випадках збігу їх об'єктів» [14]. Необхідним застосуванням такого підходу є здійснення антропологічних досліджень у різноманітних регіонах та сферах. Необхідно переглянути недостатньо обдарований увагою сегмент системи – альтернативні практики права. Вони можуть відкрити нові можливості для розуміння сучасних процесів правотворення [4]. Сучасний стан суспільних відносин відображає слабкість сучасних традиційних правових інститутів. Необхідність певних змін у регулю-

ванні певних суспільних відносин є безсуперечною.

Важливим колом питань юридичної антропології також виступають проблеми міжкультурних цінностей, міжкультурної взаємодії. На думку Камкія Ф.Г., «На наш погляд, адекватні відповіді на всі ці питання не можуть з'явитися інакше, як через діалог між різними культурами. Очевидно, стоїть завдання переосмислення права за допомогою діалогу культур, усвідомивши при цьому необхідність підвищеної відповідальності за світ» [4]. Важливою частиною суспільних відносин є конфлікти (й спори). Тому окремим напрямком дослідження юридичної антропології є правові інститути врегулювання спорів. Звичайно, при вирішенні спорів, що носять певний міжкультурний суб'єктний склад, традиційні (юрисдикційні) способи вирішення спорів стають досить неефективними. На заміну та доповнення до них з'явилися позасудові (альтернативні) способи врегулювання правових спорів.

Проблематиці АВС багато уваги приділено як зарубіжними науковцями (Бессемер Х., Катарина Греффін фон Шлиффен, Носирьова О.М., Давиденко Д та ін.). Так і українськими (Козирева В.П., Гаврилішин А.П., Бондаренко-Зелінська Н. Л., Нагнибеда В., Марчуков Д., Блінов Є., Янишевська Є. та багато інших). Нажаль, з позиції антропології права зазначеному явищу у необхідній мірі уваги не приділено. Звичайно, для визначення наведеного предмету дослідження використовуються порівняльний та системно-структурний методи дослідження.

Для акцентування уваги на позасудових способах врегулювання спорів слід окремо зупинитись на понятті врегулювання спору або «вирішення» конфлікту.

Питання врегулювання конфліктів виходить, насамперед, з того, що перебіг конфлікту підлягає певного коригування з метою використання його результатів або запобігання його негативних наслідків. Як вважає відомий конфліктолог Скібіцька Л.Л.: «... врегулювання конфлікту – найбільш раціональний до нього підхід. Не завжди можна уникнути відкритого зіткнення, але завжди варто спробувати уникнути надмірних витрат, надмірно великої плати за неконтрольований розвиток конфліктних подій» [15, с. 156]. На думку Бойкова А.Д., «врегулювання конфлікту – стратегія, спрямована на «певне компромісне рішення спору, яке, хоча і не повністю відповідає цілям кожної зі сторін, дозволяє їм досягти деяких, якщо не всіх, початкових цілей» [1, с. 289].

Можна зробити висновок, що людському суспільству притаманна властивість не тільки створювати конфлікти, але й вирішувати їх. Бажання уникнути негативних наслідків конфлікту присутнє у всіх культурах.

На думку багатьох правознавців, виникнення юридичного конфлікту передбачає наявність не лише деяких передумов виникнення, а й конкретної дії, вчиненої однією зі сторін з метою захисту своїх інтересів. Саме від цієї дії і залежить, яку форму прийме врегулювання конфлікту.

Як вважає Бойков А.Д. та інші його співавтори, «вирішення конфлікту – це, по суті справи, досягнення угоди щодо спірного питання між учасниками. На думку багатьох авторів, існує три основних види такої згоди: 1) згода в результаті збігу думок сторін; 2) згода відповідно до законодавчої або моральної волі зовнішньої сили; 3) згода, нав'язана однією з протигорчих сторін.» [1, с. 202].

Узагальнюючи вищевказані думки, можна сказати, що вирішення правового конфлікту є його зовнішня форма, зовнішній прояв, тоді як протиріччя є форма внутрішня.

Існуючі способи або форми врегулювання правових конфліктів можна умовно поділити на 3 групи:

конфлікти, врегульовані юрисдикційними правозастосовними органами, конфлікти, які підлягають допомогому позасудових, альтернативних (неформальних) органів і добровільне самостійне врегулювання конфлікту безпосередньо самими сторонами без участі третіх осіб. Останні дві групи, як правило, також об'єднують до однієї спільної групи.

Позасудові способи врегулювання конфліктів – способи врегулювання, що не передбачають прийняття рішень щодо врегулювання правового спору юрисдикційними державними органами, але здатні застосовуватися поряд із судовою процедурою захисту. Серед позасудових способів врегулювання правових спорів виділяють способи врегулювання, існуючі в традиційному праві, діючим, як правило, паралельно з правом офіційним, позитивним, та альтернативні способи врегулювання, що сформувалися в сучасному громадянському суспільстві як ефективні важелі врегулювання правових конфліктів.

Що ж являють собою сучасні альтернативні способи врегулювання правових конфліктів (далі по тексту – АВС)?

Одну з відповідей на це питання дає Міхель Д.С.: «альтернативне вирішення спорів – нове, динамічно розвивається напрямок юридичної науки і практики, що об'єднує такі правові поняття як третейський розгляд, міжнародний комерційний арбітраж, посередництво (або медіація) і переговори» [11, с. 2]. Дещо ширше сприймає це поняття Луннуар Н.М.: «Під альтернативними формами вирішення правових спорів (АВС) або конфліктів (АВК) розуміються прийомі і способи вирішення спорів поза системою державного правосуддя» [10, с. 9]. З таким трактуванням зазначеного поняття, на наш погляд, можливо погодитися, оскільки, в такому випадку, до альтернативних методів врегулювання довелось б віднести і врегулювання способами традиційного права. На думку ж С.В. Ніколюкіна «альтернативні способи вирішення спорів являють собою, по-перше, систему взаємопов'язаних дій сторін та інших осіб з розгляду виниклої суперечки, спрямованих на його позасудове врегулювання або дозвіл з використанням примирних чи інших незаборонених процедур, здійснюване, як правило, на підставі добровільного волевиявлення сторін, по-друге, право вибору будь-якого (не заборонений законом) недержавного (приватного) способу вирішення спору та / або врегулювання конфлікту, виходячи з конкретної ситуації» [12, с. 94]. Звичайно, дане визначення є більш точним і повним, аніж вищевказані.

Істотною відмінністю альтернативних способів врегулювання спорів є відсутність владного суб'єкта, тобто відсутності відносин підлеглості в процесі вирішення спору. Крім того, суттєві відмінності альтернативних способів вирішення спорів існують у формах, методах, принципах, режимі правового регулювання. Предметом альтернативних способів вирішення конфліктів є спільні дії сторін, спрямовані на вирішення правового конфлікту шляхом досягнення можливих компромісів з допомогою обраного сторонами способу врегулювання. Що стосується методу АВС, відмінністю його від методу судового врегулювання є диспозитивність, тобто юридична рівність сторін, і можливість ними самостійно обирати конкретний спосіб врегулювання, а також органи або осіб, що допомагають у здійсненні такого врегулювання. Принципами АВС є: добровільність (свобода в застосуванні АВС), диспозитивність (можливість вибору способу АВС, а також органу, особи що бере участь у врегулюванні), довірливість (по відношенню до вказаного органу, особі). Варто відзначити, що можливість викорис-

тання АВС (тобто принцип диспозитивності) часто закріплено конституційно (ст. 55 Конституції України [8], ст.45 Конституції РФ [7], ст.28 Конституції Японії [6, с. 193] та ін.), на рівні міжнародних актів (Рекомендація Ради Європи R (98) 1 про сімейний посередництва, Рекомендація Ради Європи R (99) 19 про посередництво в кримінальних справах, Рекомендація Ради Європи Rec (2001) 9 про альтернативи судовому розгляду між адміністративними органами та приватними сторонами і Рекомендація Ради Європи Rec (2002) 10 про посередництво у цивільних справах, Директива Європейського парламенту та Європейської Ради щодо деяких аспектів медіації у цивільних та комерційних справах (2008)) і в національних нормативних актах (Закон України «Про третейські суди» [2], Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [3], Федеральний закон Російської Федерації «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедурі медіації)» [16] та багато інших). Часто в доповненні до цих принципів також відносять принцип конфіденційності (на противагу принципом гласності судового розгляду).

До переваг використання АВС, насамперед, можна віднести те, що в процесі використання АВС сторонами за допомогою знаходження компромісу врегулюється саме конфлікт, а не правовий спір, як його окрема стадія. По-друге, альтернативні способи вирішення спорів не замінюють правосуддя і не конкурують з ним, а існують паралельно з офіційним правосуддям та іншими формами державного правозастосування. Третім, і, ймовірно, одним з головних переваг використання АВС є економія витрат, пов'язаних з врегулюванням правового конфлікту, і економія часу, необхідного на розгляд спору. Четвертою, але аж ніяк не останньою, перевагою використання АВС є простота процедури врегулювання, відсутність складних процесуальних норм і процедур. Завдяки наведеним пріоритетам безперечно використання АВС повинно отримувати перевагу при врегулюванні правових спорів сторонами, зацікавленими у такому врегулюванні.

Слід зазначити, що існує досить велика кількість способів врегулювання правових конфліктів, які можна умовно віднести до АВС. Відповідно і підходів до їх класифікації можна запропонувати також значна кількість. Найбільш точною і зручною, на наш погляд, є класифікація запропонована П. Штепаном.

Так, на його думку, «найбільш традиційним є поділ альтернативних форм вирішення правових конфліктів на основні та комбіновані» [17, с. 1].

До основних альтернативних форм відносяться:

- переговори (negotiation), що представляють собою врегулювання спору безпосередньо сторонами без участі інших осіб;

- посередництво (mediation), що означає врегулювання спору за допомогою незалежного, нейтрального посередника, який сприяє сторонам в досягненні угоди;

- третейський суд (arbitration) – вирішення суперечки за допомогою незалежного, нейтрального особи – арбітра (або групи арбітрів), який уповноважений винести обов'язкове для сторін рішення [17, с. 1].

У свою чергу дані «основні» форми АВС входять в тій чи іншій мірі в «комбіновані» методи врегулювання.

До комбінованих методів, зокрема, відносять:

- mediation-arbitration-med-arb, що означає врегулювання спору за допомогою посередника, однак посередником готуються лише варіанти рішень, а остаточне з них сторони обирають самостійно. Саме таке рішення і отримує силу обов'язкового;

- приватна судова система (private court system) або суддя «напрокат» (rent-a-judge), вирішення спорів за допомогою суддів, які пішли у відставку. Рішення, прийняте таким суддею є обов'язковим для сторін;

- незалежна експертиза (neutral expert fact-finding) – залучення кваліфікованого фахівця для встановлення їм фактичних обставин у справі. Жодних рішень або рекомендацій таким фахівцем не готується, його завдання встановити тільки факти, що передували спору;

- «міні-суд» (mini-trial), самостійне використання сторонами і посередником процесуальних норм без звернення ними в «реальний» суд.

Є.І. Носирева, в свою чергу, проводить розподіл АВС на судові та позасудові. До позасудових вона відносить переговори сторін (negotiation), медіацію (mediation або conciliation), «врегулювання спору за допомогою незалежного посередника, який сприяє досягненню сторонами угоди; врегулювання спору за допомогою посередника – арбітра, який у разі недосагнення угоди уповноважений вирішити суперечку в порядку арбітражу (med-arb)» та «врегулювання спору за участю керівників підприємств, їхніх юристів і третього незалежного особи, яка очолює слухання справи (mini-trial)». Судові процедури (Court-Administred ADR) вона, у свою чергу, поділяє на обов'язкові і добровільні [5, с. 1]. П. Штепан також акцентує свою увагу на «Court-Administred ADR» називаючи їх «публічними» АВС [17, с. 3]. До них він, зокрема, відносить:

- процедури, спрямовані на примирення сторін (досудові наради, досудове посередництво);

- процедури, спрямовані на прийняття рекомендаційного рішення (спрощений суд присяжних, експертна оцінка обставин спору);

- процедури, спрямовані на прийняття обов'язкового рішення (досудовий арбітраж, приватний трибунал).

Також, на думку багатьох авторів, розподіл методів АВС можна провести і за іншими ознаками, наприклад, можна виділити: добровільні та обов'язкові способи АВС, а також, залежно від суб'єктів врегулювання, врегулювання тільки за участю сторін, за участю арбітра, призначеного сторонами або судом, за допомогою експертів і т.д.

Як вбачається, утвердження принципу антропоцентризму може допомогти направити людину до правомірної поведінки, оскільки ставлення людини до права у першу чергу обумовлюється її ціннісними орієнтирами. Сучасність створює нові явища у людському суспільстві, у людських відносинах. Змінюються й чинники, що напругу впливають на праворозуміння та правозастосування: цивілізаційні, релігійні, моральні, національні, міжнародні, тощо [5, с. 11]. Ці явища потребують поглибленого вивчення.

Як показує практика, сучасний традиційний порядок врегулювання юридичних конфліктів (як комплексних соціально-правових явищ) найчастіше виявляється недостатньо ефективним, а, відповідно, недоцільним в ряді випадків. Завдяки цьому, альтернативні способи вирішення спорів отримують все більше поширення і все більш глибоко впроваджуються в національні правові системи держав. Враховуючи численні переваги альтернативних способів врегулювання в порівнянні з традиційними можна говорити про широкий потенціал використання АВС в майбутньому. Завдяки вищезазначеному, багато вчених сьогодні говорять про визнання переваги диспозитивного методу у врегулюванні цивільно-правових спорів. Більше того, поширення АВС може служити пріоритетом для будь-якої

держави, тому що їх використання істотно зменшує навантаження на судові органи, в результаті знижуючи витрати на їх утримання.

На сьогоднішній день українське законодавство містить в собі певні можливості для використання АВС і тенденції для їх подальшого розвитку. У той

же час, можна говорити про те, що на сьогоднішній день використання АРС в Україні регламентовано не достатньо, а також про те, що використання АРС суб'єктами правовідносин належним чином не стимулюється державою. Як результат – використання АВС в Україні поки що недостатньо поширене.

Список літератури:

1. Бойков А.Д., Варламова М.М., Дмитрієв А.В., Дубовик О.Л., та ін; Відп. ред.: Кудрявцев В.Н./Юридична конфліктологія – М.: ІГІП РАН, 1995. – 316 с.
2. Закон України «Про третейські суди» № 1701-IV від 11 травня 2004 року, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 35, ст. 412.
3. Закон України від 24 лютого 1994 року N 4002-XII «Про міжнародний комерційний арбітраж», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 25, ст. 198.
4. Камкія Ф.Г. РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІИ У РОЗУМІННІ СУЧАСНОЇ ПРОЦЕСУ ПРАВОТВОРЕННЯ / Фундаментальні дослідження. – 2007. – № 12 – стор 409-411 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&artic
5. Козюбра М. праворозуміння: Поняття, тіпі та Рівні / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 4. – С. 10-21.
6. Конституції зарубіжних держав: Навчальний посібник / Упоряд. проф. В.В. Маклаков – 2-ге вид., Виправ. і доп. – М.: Видавництво БЕК. – 584 с. 193 с.
7. Конституція Російської Федерації, прийнята на всенародному голосуванні 12 грудня 1993 р., Текст Конституції опубліковано в «Російській газеті» від 25 грудня 1993 року.
8. Конституція України прийнята на п'ятій Сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30.
9. Кравець В. М. Типи праворозуміння як методології основних філософсько-правових дискурсів : автореф. дис. – К., 2003. – 16 с.
10. Леннуар М.М. Альтернативне вирішення спорів: переговори та медіація: Навчальний метод. посібник. – СПб.: Вид-во Санкт-Петербурзького інституту права імені Принца П.Г. Ольденбургського, 2004. – 100 с.
11. Міхель Д.С. Співвідношення альтернативного вирішення спорів та державного правосуддя. Матеріали конференції «Наукові дослідження та їх практичне застосування. Сучасний стан та шляхи розвитку 2012».
12. Ніколюкин С.В., Альтернативні способи врегулювання спорів у системі захисту цивільних прав, Освіта і право № 9 (37) 2012, с. 93-114.
13. Носирьова С.І., економічні суперечки: суд, арбітраж або примирення, «Держава і право», 1998, № 90
14. Подковенко Т. О. Роль юридичної антропології у сучасному праворозумінні / Т. О. Подковенко // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 782-787
15. Скібіцька Л.І. Конфліктологія. Учбов. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007 – 384 с.
16. Федеральний закон Російської Федерації від 27 липня 2010N 193-ФЗ «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедурі медіації)», «РГ» – Федеральний випуск № 5247.
17. Штепан П., Альтернативні способи вирішення спорів. Інтернет-портал Медіатор.: <http://mosmediator.narod.ru/publikatsii>

Скурихин Д.С.

Институт философского образования и науки

Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова

РОЛЬ АНТРОПОЛОГИИ ПРАВА В РЕШЕНИИ СПОРОВ ВНЕСУДЕБНЫМИ СПОСОБАМИ

Аннотация

Статья характеризует такие современные объекты исследования антропология права как внесудебные способы урегулирования правовых споров. Приведенные способы урегулирования споров связываются с изменениями в общественных отношениях и новыми общественными явлениями. Статья раскрывает возможности и эффективность применения таких способов.

Ключевые слова: антропология права, правовой спор, конфликт, разрешение спора, медиация, арбитраж.

Skurihin D.S.

Philosophical Institute of Education

National Pedagogical University M. Drahomanova

ROLE OF ANTHROPOLOGY OF LAW IN RESOLVING DISPUTES BY EXTRA-JUDICIAL METHODS

Summary

This article describes the modern research facilities of anthropology of law such as a non-judicial methods of dispute resolution. These methods of dispute resolution are connected with changes in social relations and new social phenomena. The article reveals the capabilities and effectiveness of these methods.

Keywords: anthropology of law, legal disputes, conflict, dispute resolution, mediation, arbitration.